

Я.М. Кашуба

Національний університет "Львівська політехніка"

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ

© Кашуба Я.М., 2011

Розкрито та обґрунтовано механізм конкурентної політики підприємництва, що базується на сполученні інституційних важелів управління та внутрішніх процесів самоорганізації.

Ключові слова: підприємництво, стратегії розвитку, конкурентна політика, інституційний механізм, процеси самоорганізації

Ya.M. Kashuba

Lviv Polytechnic National University

REALIZATION OF ENTERPRISE'S COMPETITIVE POLICY WHIS INFLUENCE OF INSTITUCION MECHANISMS AND SELF-ORGANIZATION PROCESSES

This paper is devoted to the ground of competition policy mechanism of enterprise which is based on connection of institucional levers of management and internal processes of self-organization.

Key words: enterprise, development's strategys, competitive police, institution mechanism, self-organization processes

Постановка проблеми. Ефективне функціонування ринкової економіки можливе за умови існування та взаємодії різних за своїми розмірами підприємств. Незважаючи на те, що економічну силу будь-якої країни визначають великі підприємства, необхідно зазначити, що підприємництво займає особливе місце в економіках більшості розвинених країн. Суб'єкти підприємництва є фундаментальною основою для побудови конкурентного середовища, а також базою для формування у суспільстві середнього класу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи щодо розвитку малого та середнього бізнесу ретельно досліджуються у працях вітчизняних вчених-економістів та дослідників з країн СНД: І. Бочана [1], З. Варналія [2], Т. Васильців [3], С. Дриги [4], Я. Жаліло [5], С. Шнипко [6] та інших. Наковці аналізують проблеми розвитку малого і середнього бізнесу під кутом державного регулювання. У працях [7–8] запропоновано стратегію інноваційного розвитку підприємництва. Водночас інноваційний розвиток можливий лише за наявності вільних фінансових ресурсів. Крім того, залишаються проблеми щодо визначення спільної конкурентної стратегії суб'єктів підприємництва та методів її реалізації.

Цілі статті. Критичний аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок про необхідність дослідження конкурентної політики та стратегії підприємництва, механізму розвитку підприємництва через реалізацію стратегій, можливостей інституційних перетворень у сфері малого і

середнього бізнесу з метою посилення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені.

Метою статті є розкриття та обґрунтування механізму конкурентної політики підприємства, що базується на сполученні інституційних важелів управління та внутрішніх процесів самоорганізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми формування та реалізації конкурентної політики є актуальними на всіх рівнях ієрархії сучасних економічних систем.

Традиційно розглядаються два основні рівні конкурентної політики: держави та окремого підприємства. На жаль, у більшості наукових праць увагу приділено методам регулювання підприємства державою, хоча необхідно зосередитись й на самоуправлінні, процесах самоорганізації.

Основними завданнями конкурентної політики держави є створення конкурентного середовища всередині країни, яке б давало змогу підприємствам ефективно реалізовувати власні конкурентні переваги, та забезпечувати конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації [6].

В Україні підтримка малого підприємства отримала статус державної політики, основні положення якого закладено у Концепції державної політики розвитку малого підприємства в Україні (постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1996 р.), Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності (Указ Президента України від 03.09.2007 р.). За цими положеннями підприємство розвивається завдяки власним можливостям, а державна підтримка застосовується тільки у пріоритетних сферах, які визначив уряд та ґрунтуються на економічній доцільності.

На загальнодержавному рівні основною метою державної політики є забезпечення сприятливої і стабільної макроекономічної ситуації. Регіональній владі необхідно виконувати низку завдань, найважливішим з яких є побудова інфраструктури підтримки підприємства, а також фінансове забезпечення діяльності підприємств. Інструментами реалізації політики на рівні країни є фіскальні, митні, монетарні тощо важелі управління, які необхідно взаємно узгодити в межах стратегії розвитку економіки в довгостроковому періоді.

Водночас існує підхід, за яким підтримка підприємства здійснюється як від державних органів, так і від громадських об'єднань підприємців. У цьому разі зусилля спрямовується не на адміністративно-директивне регулювання, а на створення інфраструктури забезпечення розвитку підприємства [1–3].

Останнім часом спостерігається тенденція до того, що все більше акцентується на підтримку підприємства на регіональному рівні. Пояснюється це тим, що суб'єкти підприємства є передусім суб'єктами регіональних економічних систем, а їх розвиток неможливий без підтримки з боку місцевої влади. Конкурентна політика на регіональному рівні є ефективнішою, якщо враховує інтереси галузевих об'єднань підприємців.

Конкурентна політика на регіональному та галузевому рівні має загальну мету – забезпечення стійкого економічного зростання і підвищення соціального добробуту населення, відрізняється засобами, що використовуються для прискорення темпів і підвищення стійкості економічного розвитку [9].

Конкурентна політика підприємства визначає напрями підтримки та розвитку конкурентоспроможності підприємства в умовах сформованого в країні конкурентного середовища. Для реалізації конкурентної політики застосовують підходи відповідно до професійної специфіки та спонукальних мотивів підприємців.

Отже, конкурентна політика економічної системи містить дії для досягнення певної мети та спрямована на підтримку та стимулювання конкуренції. Ці дії можна сформулювати або вони можуть мати стихійний характер та формуватимуть конкурентну стратегію економічної системи. Конкурентну політику для підприємства можна розглядати на трьох рівнях: державному, галузевому або регіональному, рівні індивідуального підприємця.

Взаємозв'язок (взаємозалежність) конкурентної політики держави, об'єднання підприємств, індивідуального підприємця проявляється в тому, що: 1) конкурентна політика держави – один із найважливіших засобів, за допомогою якого досягається певна структура економіки; 2) цільова структура економіки визначається характером антимонопольного регулювання, регіоном, активністю громадських об'єднань, конкурентним середовищем; 3) конкурентне середовище зумовлює зміст конкурентної політики підприємця.

Інструментами реалізації конкурентної політики на рівні підприємства є цінові, якісні та інформаційні. Управління ціною продукції, як фактором конкурентоспроможності, можна здійснювати зниженням собівартості, а також за рахунок підвищення цін. Зниження собівартості вимагає від підприємства розроблення та впровадження нових технологій, тобто інноваційного розвитку, який реалізовувати власними силами може лише велике підприємство. Диктувати ціни підприємство в змозі, якщо в нього є “ринкова сила” [11], що знову ж таки характерно для великих підприємств.

Управління конкурентоспроможністю підвищенням якості продукції, як і вжиттям великомасштабних рекламних заходів, потребують значних затрат, яких практично не має у малих підприємств.

Отже, виникає питання, чи є шляхи формування і реалізації конкурентної політики, які були б доступними для малих та середніх підприємств?

Оскільки бар'єром для застосування цінових, якісних та інформаційних інструментів малими підприємствами є саме їх розмір та обмеженість ресурсів, то доцільно розглядати такі шляхи, які забезпечуватимуть можливість користуватись не тільки своїми власними ресурсами, а й ресурсами інших економічних агентів.

Маються на увазі стратегії приєднання або об'єднання.

Розглядаючи підприємництво в Україні, зазначимо, що малі і середні приватні підприємства завдяки гнучкості та чутливості до змін попиту і їх диверсифікації, готовності до сприйняття технологічних інновацій можуть розширювати асортимент продукції за незначних інвестицій і сприяти продуктивній зайнятості населення. Водночас вагомим є значення великих підприємств у розвитку підприємництва: великі фірми створюють основу для зростання малих фірм, а продуктивні ідеї малих фірм дають імпульси для появи фірм-гігантів [1]. Великі підприємства мають свої переваги: економію на податкових платежах, доступ до кредитних ресурсів, додаткові доходи від фінансового менеджменту та інші позитивні наслідки дії закону ефекту масштабу. За всієї значимості малого бізнесу функція “каркаса” економіки належить великим підприємствам.

У межах стратегії приєднання мале підприємство обирає велике підприємство або кластер підприємств, з якими існує технологічний зв'язок, і намагається бути “максимально корисним” з погляду конкурентоспроможності структури, що утворюється.

У міжнародній практиці подібні об'єднання підприємств мають назву кластерів. Кластер – це об'єднання фірм з певної галузі підприємництва, пов'язаних між собою технологічно й, як правило, за ознакою географічної близькості [12]. Їх розповсюдження пов'язано з необхідністю посилення участі в глобальній конкуренції, а також прикладами прогресу тих регіонів, чия економіка були орієнтовані на розвиток за допомогою створення локалізованих груп компаній.

В Україні ще не можна свідчити про формування кластерів, оскільки в класичному розумінні кластер включає не тільки підприємства, а й навчальні центри, має розвинену інфраструктуру державної та громадської підтримки. Крім того, формування кластера – це передумова для “мережевої взаємодії”, що є формалізованим партнерством фірм зі створенням ділових асоціацій [6].

Об'єднання потенціалів великого і малого підприємств дає змогу визначити загальний потенціал інтегрованої підприємницької структури, тобто потенціал саморозвитку, система управління яким полягає у поступовій переорієнтації та пристосуванні до нових вимог господарювання структурних підрозділів великого і малого підприємства, формуванні двосторонніх партнерських відносин великого і малого підприємств.

Потенціал саморозвитку або синергетичний ефект взаємодії різних за розміром підприємств дасть змогу розвинути форму приєднання до меж кластеру.

Прикладом успішної реалізації стратегії приєднання є транскордонний біофармацевтичний кластер “Біодолина”, що було утворено у 1996 р. у долині річки Верхній Рейн. Він охоплює французький регіон Альзас, кантони північно-західної Швейцарії та німецьку землю Баден-Вюртемберг. У цьому транскордонному регіоні зосередилися відомі наукові установи (чотири університети, численні дослідницькі центри), штаб-квартири таких світових фармацевтичних гігантів, як Новартіс, Рош, Сіба, філії великих фармацевтичних підприємств (Джонсон і Джонсон, Файзер, Санофі-Авентис), висококваліфіковані людські ресурси та логістичні центри. Приблизно 250 тис. осіб (або 10% від загального населення цього регіону) зайняті у біофармацевтичній галузі, до складу якої традиційно зараховують вищезгадані установи та організації, а також численні підприємства, що безпосередньо займаються науково-дослідницькою роботою та здійснюють технологічні розробки. Важливе значення у виникненні Біодолини мала політична підтримка з боку місцевих та регіональних органів влади.

Поява Біодолини відзначається поєднанням факторів спонтанності та підходів цільового планування. З одного боку, злиття двох фармацевтичних підприємств (Сіба-Гейджі та Сандоз) у гігант Новартіс призвело до скорочення трьох тисяч висококваліфікованих працівників, багато з яких виявили бажання зайнятися підприємницькою діяльністю. Це злиття значною мірою і стало поштовхом, що сприяв виникненню кластера. З іншого боку, програми транскордонного співробітництва ЄС INTERREG II, III, IV забезпечили значну частку фінансування (близько 40% від загального бюджету у 2,2 млн. євро) видатків, створення нових підприємств малого та середнього бізнесу у регіоні, підтримку діяльності біофармацевтичного кластеру і підвищення рівня обізнаності з Біодолиною в Європі та цілому світі.

У 2007 р. було утворено будівельний кластер за участю Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Белгородського державного технологічного університету ім. В. Шухова, Белгородського обласного фонду підтримки малого підприємництва та ВАТ “Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва”. Головною метою цього кластеру є налагодження співпраці у сфері проектування та будівництва між російськими та українськими компаніями.

Стратегія об’єднання реалізується на основі використання процесів самоорганізації малих підприємств, які поєднуються за територіальною або галузевою ознакою. Велике значення в такому процесі має створення асоціацій та інших громадських організацій підприємців, які насамперед виконують інформаційну функцію – від проведення маркетингових досліджень до просування продукції на ринку. Перспективним є і делегування об’єднанням функцій створення та апробації інновацій, узгодження цінової політики підприємств.

У Львівській області опрацьовується спільна стратегія розвитку українсько-польського транскордонного регіону (Волинська, Львівська, Закарпатська області та Люблінське і Підкарпатське воєводства) на період до 2015 р., яка була розроблена протягом 2007–2008 рр. у межах проекту “Новий рівень добросусідських відносин – розвиток польсько-української стратегії транскордонної співпраці” (програма INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004–2006), що передбачає одним із своїх основних пріоритетів розвиток туристично-рекреаційної сфери.

Стратегія охоплює туристичні малі та середні підприємства і має за мету формування кластера туристичних підприємств. У зв’язку з цим важливими завданнями є:

- ідентифікація і розвиток українсько-польського прикордоння як єдиного туристичного регіону;
- розвиток інтегрованої системи маркетингу і популяризації польсько-українського транскордонного регіону в Україні, Польщі та інших країнах;
- підготовка висококваліфікованих спеціалістів для обслуговування туристичного руху та менеджерів з транскордонного туризму;
- створення потужної та інституційної інфраструктури розвитку туризму у польсько-українському прикордонні [12].

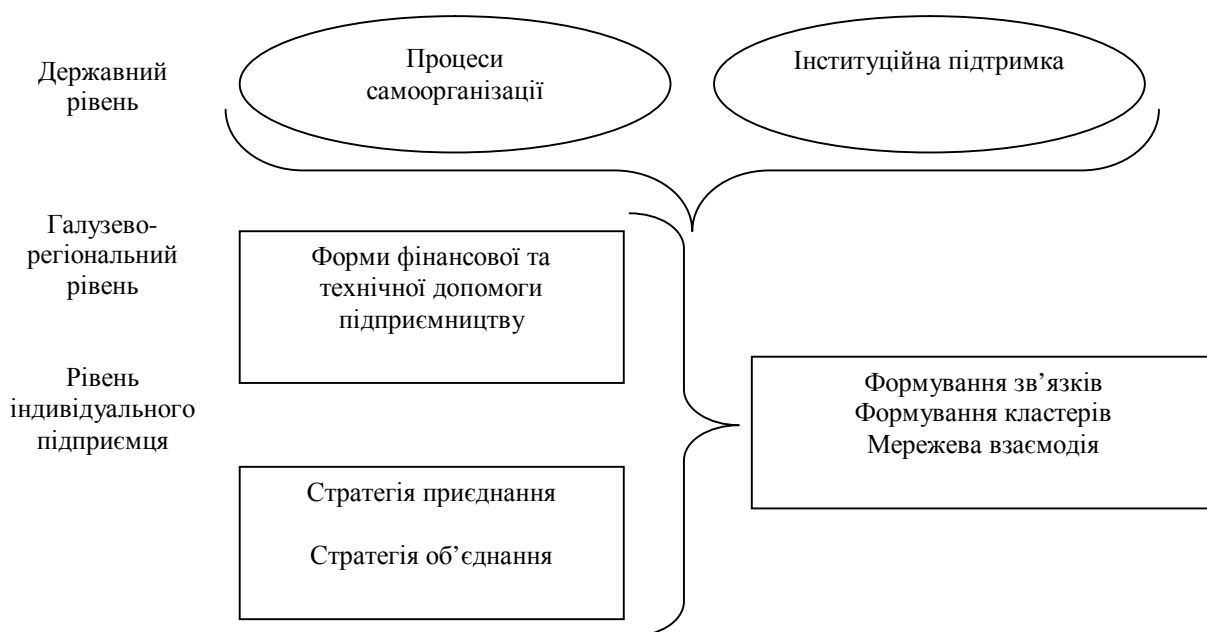
В обох стратегіях вагоме значення мають не лише зусилля підприємств до об'єднання, а й інституційна підтримка.

Регулювання підприємництва, його інституційна підтримка є важливим напрямом у розвитку та підвищенні конкурентоспроможності підприємництва, оскільки забезпечує ефективну взаємодію і взаємодоповнення (за однакової міри правового захисту) різних форм власності, залучення підприємництва до інтеграції з великим бізнесом у формах лізингу, франчайзингу, субпідряду та венчурного фінансування.

Інституційна підтримка впливає також на процеси самоорганізації малого і середнього бізнесу, що проявляється у створенні різних форм об'єднання (кооперація, професійні та галузеві спілки, асоціації тощо).

Єднання та протиріччя інституційної підтримки та процесів самоорганізації спонукає підприємництво до розвитку.

На рисунку наведено механізм конкурентної політики підприємництва.

Механізм конкурентної політики підприємництва з урахуванням впливу інституційних механізмів та процесів самоорганізації

Наведений механізм відображає вплив інституційної складової та процесів самоорганізації на посилення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу. А саме: поєднання зусиль держави, інтеграційних форм малого та середнього бізнесу (лізинг, франчайзинг, субпідряд та венчурне фінансування, які знайшли широку підтримку у світовій економіці), фінансової та технічної допомоги, реалізації стратегій об'єднання та приєднання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У роботі обґрунтовано механізм конкурентної політики підприємництва, що ґрунтується на сполученні інституційних важелів управління та внутрішніх процесів самоорганізації. Автор пропонує стратегії приєднання та об'єднання як передумову для створення кластерів та "мережевої взаємодії". В подальшому автор планує дослідження перспективних форм та сфер розвитку приватного бізнесу на основі запропонованих стратегій та обґрунтування сценаріїв розвитку підприємництва.

1. Бочан І.О. Приватний сектор сучасної економіки (інституціональний підхід). – Львів: 2000. – 200 с. 2. Варналій З.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій, І.С. Кузнєцова ; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К. – 2002. – 104 с. 3. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення:

Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с. 4. Дрига С.Г. *Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: Монографія.* – К.: 2009. – 459 с. 5. Жаліло Я.А. *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія.* – К.: НІСД, 2009. – 336 с. 6. *Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації / О. С. Шнирко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув.* – К., 2009. – 456 с. 7. Книш Д.Я. *Роль малого бізнесу у розбудові соціально-орієнтованої економіки регіону (на прикладі Львівської області) // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Стратегічне планування регіонального розвитку: Зб. наук. праць.* – Вип.5 / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Львів. 2004. – С.109–115. 8. *Остропольська Є.В. Узагальнення зарубіжного досвіду державної і недержавної підтримки малого інноваційного бізнесу та особливості його використання в економіці України / Управление экономикой переходного периода: Сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти: Редкол.: Чумаченко Н.Г. (отв. ред.) и др. – Донецк, 2005. – с. 280 – 289. 9. Дідківська Л.І. Проблеми гармонізації антимонопольно-конкурентної політики з іншими напрямками економічної політики держави: методологічні та практичні аспекти / Л. Дідківська // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2005. – № 2–3. 10. *Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В. С. Домбровський, Т. М. Болгар, О.М. Ващенко; Ред.: А. О Єпіфанов.* — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. — 295 с. 11. *Наумов В.Н. Рыночная власть как инструмент управления каналами сбыта / В.Н. Наумов // Управление каналами дистрибуции. - №1. – 2011. 12. Передовий досвід розвитку кластерів. for the Programme. Sustainable Economic Development and Employment Promotion (SEDEP) in the Ukraine // eep.org.ua/files/Leading-experience-of-clusters-development.doc.**